

УДК 321.7(477)

І. В. ГРАБОВЕЦЬ, О. А. ТАРАСОВА

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ ДЕМОКРАТІЇ

У статті розглянуто питання функціонування електронного уряду як ефективного інструменту е-демократії в сучасному світі. Охарактеризовано е-демократію як сучасну форму прямої демократії античного світу. Доведено, що новітні інформаційні системи дають змогу громадянам безпосередньо брати участь у прийнятті суспільно важливих оперативних і стратегічних рішень. Проаналізовано проблеми та принципи впровадження електронного урядування в Україні.

Ключові слова: інформаційне суспільство, електронне урядування, е-демократія, електронний уряд.

Однією з основних тенденцій розвитку сучасного світу є глобалізація. Її сутність – перетворення людства на єдину структурно-функціональну систему, а будь-якій системі притаманна ієрархія. Нині в світі сформувалася чітка ієрархічна система, що ґрунтується на гегемонії Заходу переважно в трьох сферах: військово-політичній, фінансовій та інформаційній.

Інформація – це один з основних ресурсів розвитку суспільства, а інформаційні системи й технології використовують у різних сферах діяльності людини, зокрема в органах державного управління та місцевого самоврядування. У наш час вирішальну роль відіграє інформаційна гегемонія, яка визначає характер і можливості не лише виробничої сфери, а й суспільства загалом.

Глобальна інформатизація суспільства сьогодні не лише об'єктивна реальність, а й одна з панівних тенденцій прогресу цивілізацій у ХХІ ст. Завдяки бурхливому розвитку можливостей засобів масової інформації та нових інформаційних технологій на нашій планеті виникає нове інформаційне середовище існування й життєдіяльності сотень мільйонів людей, активно формується постіндустріальне інформаційне суспільство. Величезні потоки інформації, її обробка та використання в наукових дослідженнях, у повсякденній діяльності, особливо в управлінні простими й складними системами, неможливі без використання сучасних комп'ютерних технологій.

Розвиток інформаційної сфери має результатом значне зростання ефективності наукових досліджень, освіти, економіки, глобалізацію виробничої та дослідної діяльності, оптимізацію політичної діяльності тощо. Перед суспільством відкриваються надзвичайно широкі можливості, зокрема небачені обрії вдосконалення демократії. З'являється можливість по-

вернення від традиційних представницьких до давніх, ще античних, прямих форм демократії.

Отже, актуальність статті зумовлена необхідністю дослідження нових територіально розподілених інформаційних систем, які дадуть змогу громадянам безпосередньо брати участь у прийнятті суспільно важливих оперативних і стратегічних рішень за допомогою мікрореферендумів як основи функціонування демократії. Про переваги чи недоліки подібних політичних технологій, можливо, говорити зарано, але вже зараз в європейських країнах такі системи активно застосовують на рівні місцевого самоврядування.

Електронна демократія – форма організації суспільства, за якої громадяни та бізнес залучаються до процесу державного управління та державотворення, а також до місцевого самоврядування за допомогою інформаційних і комунікаційних технологій [2]. Використання інформаційних технологій з метою посилення демократичних процесів у державі – суть електронної демократії, за допомогою якої громадяни можуть змінювати державу, використовуючи стандарти відкритого урядування.

Слід зазначити, що система електронної демократії – це не лише можливість отримання тієї чи іншої інформації громадянами про рішення органів влади. Вона повинна передбачати й можливість зворотного зв'язку громадян як з конкретними посадовцями, так і депутатами різних рівнів, можливість голосувати через мережу Інтернет та відкликати депутатів шляхом електронного голосування.

Безумовно, ця система має значні недоліки. Механізм підрахунку голосів під час електронного голосування потрібно ретельно відпрацювати: щоб справа зрушила з місця, варто започаткувати пілотний проект хоча б на рівні невеликої територіальної громади України. А то так і будемо жалітися, що на чергових виборах проголосували не за конкретну людину, а за її відлакований імідж. В. І. Мещеряков зазначає, що електронна демократія (е-демократія) – форма прямої демократії, яка характеризується використанням інформаційно-комунікативних технологій як основного засобу для колективних розумових і адміністративних процесів (інформування, прийняття спільних рішень, контролювання, виконання рішень тощо) на всіх рівнях – починаючи з рівня місцевого самоврядування й закінчуючи міжнародним [3].

Мета статті – розкрити питання функціонування електронного уряду як ефективного інструменту е-демократії в сучасному світі.

У сучасному науковому обігу розмежовують «електронний уряд» і «електронну демократію».

«Електронна демократія» стосується використання інформаційних технологій для розширення можливостей кожного громадянина. За своєю суттю е-демократія – одна з форм прямої демократії, хоча її засоби можна використовувати й у представницьких формах. Сутність прямої демократії

полягає в тому, що кожний громадянин може взяти участь в управлінні державою. Практично єдиним випадком в історії людства прямої демократії є Афіньська демократія часів Солон та Ефіальта (508–322 рр. до н. е.).

Електронні форми демократії, як і традиційні, бувають прямими та непрямими. Найпростіша – непряма форма е-демократії – організація голосування через Інтернет. Цей спосіб потребує чисто технічних рішень, а саме: ідентифікації виборця, захищеності протоколів даних та моніторингу ходу голосування.

Ще одна подібна форма – це надання громадянам можливості обговорення рішень місцевої ради чи парламенту. Тут провідну роль відіграє наявність доступу до Інтернету, тому що такі дискусії на практиці стають дуже активними й гарячими, а також відповідних технічних рішень, таких як чати, блоги, форуми.

Так звана «напівпряма електронна демократія» межує з прямою е-демократією афінського типу. Суть її полягає в тому, що перед поданням до парламенту (або ратифікацією) законопроект повинен бути винесений на публічне обговорення в Інтернеті й спочатку проголосований там. Для цього необхідно створити публічний портал парламенту, щоб публікувати всі ухвалені ним документи, а також організувати форуми для їх обговорення. Реалізувати повноцінно подібну форму е-демократії можна лише після прийняття політичного рішення.

Проект «демократії з відкритим кодом» (Open Source Democracy) є найрадикальнішим варіантом, який поки що існує лише в теорії, до того ж з масою застережень та невирішених проблем. Він передбачає, що закони створює не лише парламент, а й суспільство на основі принципу відкритого коду, який активно застосовують у розробці програмного забезпечення.

«Електронний уряд» означає підвищення оперативності та зручності доступу до послуг держави й органів місцевого самоврядування в будь-який час і з будь-якого місця.

У реальному житті це означає перенесення діяльності уряду до мережі Інтернет, тобто організація управління державою та взаємодія з громадянами через Інтернет й інші інформаційні системи. Головна мета таких технологій – підвищення ефективності діяльності державного апарату.

Електронне урядування – форма організації державного управління, яка сприяє підвищенню ефективності, відкритості та прозорості діяльності органів державної влади й органів місцевого самоврядування з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій для формування нового типу держави, зорієнтованої на задоволення потреб громадян.

Головною складовою електронного урядування є електронний уряд – єдина інфраструктура міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування між собою, з громадянами й суб'єктами господарювання [1]. У межах концепції «електронної держави» об'єднуються інформаційні ресурси органів держа-

вної влади, забезпечується доступ до них, а також створюється система он-лайнних послуг (у режимі реального часу). Урядова мережна інфраструктура повинна бути націлена на вирішення актуальних політичних, економічних і соціальних завдань держави. Головною складовою електронного урядування є електронний уряд – єдина інфраструктура міжвідомчої автоматизованої інформаційної взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування з громадянами й суб'єктами господарювання. Він не є доповненням або аналогом традиційного уряду, а лише визначає новий спосіб взаємодії на основі активного використання інформаційно-комунікаційних технологій з метою підвищення ефективності надання державних послуг. На сьогодні в світі поширені дві основні моделі електронного урядування – e-Government 1.0 та e-Government 2.0 [5].

Ідея «електронного уряду» гармонійно поєднує інтереси пересічних громадян, підприємницьких структур і державних органів. Кожен в «електронному уряді» вбачає свій сенс: громадяни мріють позбавитися необхідності значну частину часу проводити в черзі за довідками й давати хабарі, чиновники мають можливість представити своє відомство в Інтернеті та спростити виконання управлінських функцій, а підприємці мають можливість створити систему інформаційного обслуговування бізнесу. «Електронний уряд» має ще таку вагому перевагу, як можливість участі населення в обговоренні законопроектів та урядових рішень, хоча до реальної участі в обговоренні урядових законопроектів українським громадянам ще далеко, як, до речі, і громадянам більшості високорозвинених країн. Зазначимо, що саме поняття «електронний уряд» з'явилося на початку 90-х рр. ХХ ст., а втілюватися в життя почало майже через 10 років після цього. До речі, вперше у світі ідею урядового порталу реалізував Сінгапур. Ще у 2004 р. електронний уряд Сінгапуру надавав громадянам такі можливості, як реєстрація народження дитини, шлюбу, пошук житла, відправлення повідомлень до поліції [8].

Упровадження електронного урядування – складний процес, який потребує вирішення комплексу організаційних, технологічних, правових проблем, а також значних інтелектуальних, матеріальних і фінансових ресурсів.

Електронне урядування – це не механічне поєднання публічного адміністрування з інформаційно-комунікаційними технологіями. Воно дає нову якість державного управління, яка потребує розроблення відповідної законодавчої бази. Необхідно здійснити певну адаптацію нормативних заasad, що регламентують діловодство в органах державної влади та місцевого самоврядування до особливостей, зумовлених наданням електронних державних послуг. Також потрібно вирішити проблему визначення правового статусу електронних інформаційних ресурсів, які розміщуються в інтернет-мережах органами державної влади та місцевого самоврядування, як для маловідомого, так і для загальнодоступного використання.

Одна з головних проблем – це правова регламентація надання електронних державних послуг фізичним та юридичним особам. На законодавчому рівні необхідно чітко визначити загальні умови надання таких послуг та особливості надання комплексних електронних державних послуг, які потребують об'єднання зусиль декількох органів влади, регламентації, упорядкування й стандартизації цього процесу. Законодавчому забезпеченню надання таких послуг потрібно приділити особливу увагу.

В Україні також розробляють і поступово втілюють у життя проект «електронного уряду». Використання нових інформаційних технологій повинно сприяти зміцненню ситуації в Україні, зокрема, відносинам влади і громадян. Відомо, що українська влада до цих пір залишається «акціонерним товариством закритого типу», особливо у сфері інформації. У результаті маємо розкрадання бюджетних коштів, корупцію, свавілля чиновників та інший негатив. Нові інформаційні технології змінюють не саму владу, а її функції в суспільстві від свавільного управління до надання послуг платників податків, зокрема, з управління державою. До того ж, електронне урядування – один з основних засобів здійснення державної політики України у сфері розбудови інформаційного суспільства.

Метою впровадження е-урядування в Україні є розвиток електронної демократії для досягнення європейських стандартів якості електронних державних послуг, прозорості та відкритості влади для бізнесу, громадських організацій, громадян.

Практично кожна європейська країна має документ вищого рівня, в якому визначено національну політику щодо побудови інформаційного суспільства. При цьому таку побудову однозначно розуміють як підвищення конкурентоспроможності всієї країни, покращення якості життя населення, можливість збільшення темпів розвитку й переходу на передові економічні, торговельні, технологічні позиції.

Таку політику щодо побудови інформаційного суспільства в Україні визначено Законом України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», який був прийнятий 9 січня 2007 р. з метою вдосконалення державного управління, відносин між державою й громадянами, становлення електронних форм взаємодії між органами державної влади та органами місцевого самоврядування і фізичними та юридичними особами.

В аналітичній записці «Розвиток електронної демократії в Україні» термін е-демократія (e-democracy) інтерпретований таким чином: це інструмент зміцнення демократії, демократичних інститутів та демократичних процесів за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій. Її головним завданням є «електронна підтримка демократії». Е-демократія є однією зі стратегій підтримки демократії, демократичних інститутів, демократичних процесів і поширення демократичних цінностей. Вона доповнює традиційні інструменти демократії і є взаємопов'язаною з ними [7].

Електронна демократія охоплює всі електронні засоби, що уможливають для громадян контроль за діяльністю лідерів/політиків у публічній сфері. Залежно від сфери, в якій демократичні начала потребують розвитку, е-демократія може використовувати різні методи: для забезпечення транспарентності політичного процесу; для збільшення прямого залучення й участі громадян; для поліпшення якості формування громадської думки шляхом створення нового простору інформації та її осмислення.

Складові е-демократії: електронний парламент, електронне законодавство, електронний суд, електронне посередництво, електронні вибори, електронний референдум, електронне голосування, електронні петиції, електронні кампанії, електронні опитування тощо [4].

Рекомендації CM/Res (2004)1 Комітету Міністрів Ради Європи країнам-членам щодо електронної демократії, ухвалені у 2004 р. підкреслюють, що потенціал е-демократії в забезпеченні підтримки демократичності політичного процесу та функціонування інститутів представницької демократії є досить значним [6]. Хоча досвід використання інструментів е-демократії в практиці урядування європейських країн не такий довготривалий, він дає можливість сформулювати переваги та визначити механізм запровадження інструментарію електронної демократії в Україні.

Висновки. Електронна демократія – це своєрідна «школа» демократії, яка сприяє формуванню в громадян компетентності й відповідальності, так необхідних для забезпечення життєздатності громадянського суспільства. Вона сприяє підвищенню транспарентності діяльності органів влади завдяки використанню сучасних технологій надання громадянам доступу до інформації. Це дієвий інструмент підтримки політичної діяльності та забезпечення більшої прозорості й відповідальності публічних політиків перед виборцями. Е-демократія – це додаткові можливості для побудови та підтримки соціальної солідарності в суспільстві шляхом розвитку соціальних зв'язків між громадянами й групами громадян.

Хоча електронну демократію не можна вважати альтернативою представницькій, її можливості необхідно активно використовувати для прискорення процесів демократизації в українському суспільстві.

Список використаної літератури

1. Шпиґа П. Електронне урядування. Термінологія [Електронний ресурс] / П. Шпиґа. – Режим доступу: http://egov.at.ua/publ/pro_elektronne_urjaduvannja_v_ukrajini/elektronne_urjaduvannja/egov_termin/5-1-0-97/
2. Концепція розвитку електронного урядування в Україні / О.А. Баранов, М.С. Демкова, С.В. Дзюба [та ін.]; за ред. А. І. Семенченко. – Київ : Міжнародний фонд «Відродження», 2009. – 15 с.
3. Мещеряков В.І. Електронна демократія [Електронний ресурс] / В. І. Мещеряков. – Режим доступу: <http://kds.org.ua/blog/elektronna-demokratiya/>
4. Розвиток електронної демократії в Україні : аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/monitor/January2010/01.htm/>

5. Электронное правительство. Стратегия по автоматизации государственных служб, предлагаемая корпорацией Microsoft [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.microsoft.com/Rus/Government/whitepapers/eGov_Strategy.aspx/

6. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи (2004) з питань е-урядування [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.coe.int/T/E/Com/press/News/2004/-20041216_REC_CM.asp/

7. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?user=c&find=1&typ=75/>

8. Дачковська М. Електронний уряд: держава без чиновника. Радіо Свобода [Електронний ресурс] / Марічка Дачковська. – Режим доступу: <http://mena.org.ua/blog/elektronnyj-uryad-derzhava-bez-chynovnyka/>

Стаття надійшла до редакції 22.06.2016.

Грабовец І. В., Тарасова О. А. Электронное правительство как способ развития демократии

В статье рассмотрены вопросы функционирования электронного правительства как эффективного инструмента е-демократии в современном мире. Охарактеризована е-демократия как современная форма прямой демократии античного мира. Доказано, что новейшие информационные системы позволяют гражданам принимать непосредственное участие в принятии общественно важных оперативных и стратегических решений. Проанализированы проблемы и принципы внедрения электронного управления в Украине.

Ключевые слова: информационное общество, электронное управление, е-демократия, электронное правительство.

Grabovets I., Tarasova O. E-Government as a Means of Development of Democracy

This article discusses the use of information systems in the process of governance. In the article the authors consider the functioning of e-Government as an effective tool for e-democracy in the modern world. Characterized by e-democracy as a modern form of direct democracy in the ancient world, it has been proven that the latest information systems enable citizens to participate directly in making public important operational and strategic decisions. Also analyze the problems and principles of e-governance in Ukraine.

One of the main trends of the modern world is globalization. The essence of globalization – the transformation of humanity into a single structural-functional system, and is inherent in any system of hierarchy. Now the world has developed a distinct hierarchical system based on the hegemony of the West mainly in three areas: the military-political, financial and information.

Information is one of the main resources of the development of the society, and information systems and technologies are used in the different spheres of human activity, in particular in the bodies of State administration and local self-government. In our time the crucial role played by information hegemony, which determines the nature and capabilities of not only production, but also to society in General.

The global informatization of society today is not only an objective reality, but also one of the dominant trends in the progress of civilization in the 21st century. Thanks to the rapid development capabilities of the media and of new information technologies on our planet there new information environment and the livelihoods of hundreds of millions of people, is formed by the information society. Huge flows of information, it's processing and use in research, daily activities, especially in the management of simple and complex systems are impossible without the use of modern computer technology.

The development of the information sphere is a consequence of the significant increase in the effectiveness of research, education, economy, globalization of production and re-

search, optimization of political activity, etc. Before the society opens extremely wide possibilities, in particular, the unprecedented horizons of improving democracy. It is possible to return to the ancient representative of the traditional, more ancient, direct forms of democracy. New geographically distributed information systems allow citizens directly participate in making public important operational and strategic decisions by using referendum. About the advantages or disadvantages of such political technologies, perhaps it is too early to say, but now in European countries such systems are actively used at local government level.

In Ukraine developed and gradually implemented in the life of the project «e-Government». The use of new information technologies should contribute to the strengthening of the situation in Ukraine, in particular, the interaction of Government and citizens.

Although electronic democracy cannot be considered as an alternative to executive, her opportunities need to be actively used to accelerate the process of democratization in the Ukrainian society.

Key words: *information society, e-governance, e-democracy, e-Government.*